

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 342.95(045)

Р. М. Вінецька,
проректор з економіки та господарської роботи

ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03058 Київ, Україна
E-mail: post@nau.edu.ua

Мета: виділити сучасні проблеми визначення і забезпечення якості освітньої діяльності та запропонувати шляхи їх вирішення. **Методи дослідження:** загальнонаукові та спеціальні методи – епістемологічний, порівняльно-історичний, соціологічний та герменевтичний. **Результати:** визначено роль принципів управління якістю для розробки і запровадження системи управління якістю освітньої діяльності; визначено критерії формування переліку принципів доцільно здійснити із врахуванням загальних положень щодо запровадження системи управління якістю та специфіки предмету управління якістю – освітньої діяльності. Визначено перелік зазначених принципів. **Обговорення:** проблема управління якістю освіти з позицій переважно наук державного управління, педагогіки.

Ключові слова: управління якістю освіти; управління якістю; система управління якістю; принципи права; освітні послуги; освітня діяльність; суб'єкти здійснення освітньої діяльності; національні стандарти освітньої діяльності; національні стандарти надання освітніх послуг; адміністративні послуги у сфері здійснення освітньої діяльності.

Актуальність дослідження питання про сутність якості освітньої діяльності визначена необхідністю постійного оновлення підходів до визначення шляхів і напрямків забезпечення якісної освіти як елементу інноваційної стратегії держави, яка, в стратегічних умовах євроінтеграції, має оперативно адаптуватись до міжнародних вимог, сприяти формуванню цивілізованого ринку праці, пристосованого до сучасних вимог глобалізованого суспільства. Створення умов провадження якісної освітньої діяльності передбачає вирішення різних за стратегією вирішення проблем, які стосуються статусних і соціальних питань набувачів і надавачів освітніх послуг, структурної побудови системи освіти, забезпечення її постійного зв'язку із ринком праці, активне впровадження засад децентралізації управління закладом освіти та інші проблемні питання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемним питанням забезпечення якості освіти приділяли увагу О.С. Алфьорова, Н.В. Житник, О.Г. Калініна, С.М. Ніколаско, Л.Л. Сушенцева, О.І. Шийка, Ю.І. Якименко та інші дослідники, які аналізували проблему управління якістю освіти з позицій переважно наук державного управління, педагогіки. У наукових дослідженнях юридичного змісту вказана проблема потребує додаткового вивчення.

Мета статті – виділити сучасні проблеми визначення і забезпечення якості освітньої діяльності та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У чинному законодавстві про освіту розкриття змісту терміну «якість освітньої діяльності» здійснюється у контексті гарантування здобуття якісної освіти, а також: а) відповідності нормативним вимогам та/або договору про надання освітніх послуг (п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту»

[1]); б) відповідності рівня організації освітнього процесу у закладі вищої освіти стандартам вищої освіти та сприяння створенню нових знань (п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» в редакції Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII; Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України» від 20.07.2015 № 346 [Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України» від 20.07.2015 № 346 [2]).

Разом з тим, Законом України «Про освіту» передбачено термін «якість освіти», зміст якого розкривається також через відповідність нормативним вимогам, стандартам освіти та/або договору про надання освітніх послуг результатів навчання (п. 23 ч. 1 ст. 1).

Таким чином, ознака якості застосовується як до визначення результатів навчання, так і до питань організації освітньої діяльності

Вказаний підхід законодавця обумовлює вирішення декількох взаємопов'язаних проблем. Насамперед, виникає необхідність встановлення сутності і змісту якості у контексті освітньої діяльності. За логікою наукового аналізу подальше дослідження має здійснюватись у напрямку вирішення декількох завдань: 1) визначення рівня процедур, здійснення яких дозволяє надати оцінку освітньої діяльності, як належних; 2) оцінка функціонування системи забезпечення якості освіти. Вірність виділення саме вказаних напрямків дослідження підтверджується нормами ч. 6 ст. 45 Закону України «Про освіту», де прямо передбачено підставу проведення у закладі освіти інституційного аудиту у позаплановому порядку – низька якість освітньої діяльності, а також Розділом V Закону України «Про освіту», присвяченому врегулюванню питань забезпечення якості освіти.

Першою виділена проблема розкриття сутності і змісту якості як ключової ознаки освіти і освітньої діяльності.

Категорія «якість» у філософському значенні відображає істотну визначеність речей і явищ реального світу, взаємозв'язок і протилежність між зовнішнім і внутрішнім у речах, між сутністю і формами прояву. По суті філософське значення якості розкривається через порівняння одне від іншого, виявлення певних властивостей та відчуття різниці, особливостей, характеристик того, що є предметом порівняння. Поряд із цим поширеним є підхід щодо розкриття сутності якості як властивості речей, тобто матеріалістичний підхід [3, с. 365].

Тож, якщо спиратись на здобутки філософії, якість освіти і якість освітньої діяльності слід визначати або з позицій відчуття результатів порівняння ідеального та існуючого станів, або з позицій певних матеріальних результатів. Принагідно слід вказати про складність оцінки результатів освіти і освітньої діяльності за таким підходом, особливо враховуючи відсутність ідеалу (у філософському сенсі) та складність отримання матеріального результату освіти і освітньої діяльності. Якщо врахувати нормативні приписи Закону України «Про освіту» стосовно термінів «якість освіти» і «якість освітньої діяльності», можна зазначити, що таким ідеалом для порівняння є відповідні нормативні приписи, стандарти, договори. Проте для реалізації такого підходу необхідно вирішити проблеми визначення ефективності законодавства у сфері освіти, розробки і прийняття стандартів освіти. Стосовно останнього – розробки й прийняття стандартів освіти, доцільно зазначити про активну роботу Міністерства освіти і науки України у цьому напрямку. Станом на жовтень 2018 року Міністерством освіти і науки України затверджено 11 стандартів вищої освіти [4].

В юридичних енциклопедичних виданнях надано визначення терміну «якість продукції». Якістю продукції визнано сукупність корисних властивостей і характеристик продукції або послуги, якими визначається їх здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби споживача щодо конкретних цілей їх вико-

ристання чи споживання. Характеризується показниками безпеки, новизни, довговічності, надійності, економічності, ергономічності, естетичності, екологічності та іншими споживчими властивостями товару чи послуги, які надають їм здатність задовольняти обумовлені чи передбачувані потреби у системі виробничих чи соціально-економічних відносин [5, с. 1017].

Зміст терміну «якість продукції» розкрито через сукупність його певних властивостей і характеристик, які існують не самі по собі, а з метою задоволення потреб споживача або цілей споживання. Тож властивість якості, виходячи з наведеного визначення, означає наявність можливостей у реалізації певної мети. При цьому такі можливості визначаються (набуваються), а мета встановлюється, виходячи з предмету, якість якого має бути забезпечена.

Нормативний зміст терміну «якість освітньої діяльності» у Законі України «Про освіту» передбачає його розкриття з позицій належної організації такої діяльності, що, у свою чергу, обумовлює доцільність формування основ управління якістю освітньої діяльності, якими виступають принципи управління.

Опрацювання переліку таких принципів може бути здійснене із врахуванням вимог стандарту ISO 9001, який поширено в Україні, починаючи з 2001 року у зв'язку із входом України до Міжнародної організації зі стандартизації. Були розроблені стандарти, у яких з викладено основні положення та вимоги щодо системи управління якістю, настанови щодо результативності та ефективності системи управління якістю - ДСТУ ISO 9000-2001, ДСТУ ISO 9001-2001, ДСТУ ISO 9004-2001.

Питання щодо впровадження в діяльність органів державної влади вирішується відносно стандарту управління якістю ISO 9001:2000. Серед позитивних моментів впровадження системи управління якістю, що відповідає вимогам ДСТУ ISO 9001-2001, як вказує В.М. Сороко, є можливість: покращити якість послуг, які надаються населенню та іншим категоріям споживачів, забезпечити їх стабільний рівень; підвищити ефективність використання бюджетних коштів; збільшити прозорість діяльності та рішень, що приймаються, як для населення, так

і для вищих органів державної влади; збільшити мотивацію та задоволеність персоналу за рахунок кращої організації його роботи; підвищити керованість роботи, можливість управління нею та її удосконалення; швидше адаптувати нових працівників, оскільки людина починає діяти за відомою інструкцією, яка гармонізована з іншими процесами в органі влади; застосувати механізми суспільного контролю в обсязі і формі, які передбачені і не конфліктують із самим процесом вироблення рішення [6, с. 4].

Підтримуючи, в цілому, підхід, за яким доводиться доцільність запровадження системи управління якістю в діяльність органів державної влади, слід зауважити, що його застосування у сфері освітньої діяльності можливе по двох напрямках:

- по-перше, у напрямку розробки і прийняття управлінських рішень суб'єктами, уповноваженими щодо їх прийняття у виділеній сфері (насамперед, Міністерством освіти і науки України, його посадовими особами);

- по-друге, у діяльності закладів освіти при вирішенні питань організації надання освітніх послуг.

Різниця у застосуванні підходу щодо запровадження системи управління якістю у сфері освітньої діяльності проявляється відповідно управлінському рівню його застосування – загальнодержавному, регіональному, місцевому, локальному.

Так, Ю.І. Якименко презентує підхід до змісту системи управління якістю освіти в університеті (Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»), акцентуючи увагу на забезпеченні моніторингу основних показників якості та на підготовці, на їх основі, рекомендацій для покращення всіх складових підготовки фахівців. Сформульовано такі ключові ланки системи управління якістю освіти в університеті: якість освітніх програм; рівень підготовки абітурієнтів; інформаційно-методичне забезпечення навчального процесу; кваліфікація професорсько-викладацького складу; якість навчального процесу; рівень наукових досліджень, що проводяться в університеті; рівень оснащення навчального процесу; рівень

підготовки випускників (включаючи практичну підготовку і готовність виконувати професійні функції) та їх затребуваність на ринку праці [7].

Вказуючи про особливості, які слід врахувати при формуванні системи управління якістю освітньої діяльності, необхідно відзначити: види освіти, форми здобуття освіти, освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти та інші. Однак, загальним для усіх рівнів системи управління якістю освітньої діяльності має бути перелік принципів управління якістю.

Основу формування переліку принципів управління якістю освітньої діяльності можуть становити положення ДСТУ ISO 9000-2001 «Системи управління якістю. Основні положення та словник» (тотожний переклад ISO 9000:2005 Quality management systems — Fundamentals and vocabulary).

Так, п. 2.3 ДСТУ ISO 9000-2001 викладено підхід до розроблення та запровадження системи управління якістю, який передбачає кілька етапів, а саме: а) визначання потреб і очікувань замовників та інших зацікавлених сторін; б) установлення політики та цілей організації у сфері якості; с) визначання процесів і відповідальності, необхідних для досягнення цілей у сфері якості; d) визначання та забезпечування ресурсів, необхідних для досягнення цілей у сфері якості; е) установлення методів, які дають змогу вимірювати результативність і ефективність кожного процесу; f) використання цих вимірів для визначання результативності та ефективності кожного процесу; g) визначання засобів, які дають змогу запобігати невідповідностям і усувати їхні причини; h) запровадження та застосування процесу постійного поліпшування системи управління якістю [8].

Висновки. Таким чином, першочергове значення для розробки і запровадження системи управління якістю освітньої діяльності мають принципи управління якістю. Формування переліку принципів доцільно здійснити із врахуванням загальних положень щодо запровадження системи управління якістю та специфіки предмету управління якістю – освітньої діяльності. Тож до таких принципів належать:

а) постійний моніторинг реалізації стратегії розвитку освіти в Україні, відповідно Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [9], із врахуванням вимоги підвищення рівня конкурентоспроможності надання освітніх послуг, існуючих загроз і небезпек, активізації євроінтеграційних процесів з метою гармонізації освітньої діяльності, забезпечення врахування індивідуальних здібностей і потреб людини;

б) поширення виявлених новел у реалізації стратегії на всіх рівнях управління освітою з метою стимулювання та забезпечення обізнаності, їх свідомого сприйняття та подальшого впровадження у освітню діяльність;

в) формування системи управління якості освітньої діяльності на усіх рівнях управління освітою;

г) гарантування належного ресурсного забезпечення системи управління якістю освітньої діяльності;

д) постійний моніторинг результативності й ефективності системи управління якістю освітньої діяльності та прийняття рішень щодо корегування функціонування системи із врахуванням виявлених ризиків з метою усунення негативних наслідків їх існування;

е) розробка та прийняття рішень, здійснення дій, спрямованих на досягнення цілей та постійного вдосконалення функціонування системи управління якістю освітньої діяльності;

ж) застосування «процесного підходу» до запровадження та функціонування системи управління якістю освітньої діяльності.

Останній принцип – застосування «процесного підходу» - передбачає впровадження відповідних правових процедур оцінки якості, при розробці яких мають бути враховані особливості функціонування системи управління якістю освітньої діяльності на певному управлінському рівні. Поряд із цим, необхідно встановити загальні правила здійснення правових процедур, дотримання яких усіма суб'єктами управління якістю освітньої діяльності забезпечить єдність та цілеспрямованість функціонування системи управління. Ключове значення для успішності і результативності функціонування цієї системи

має ресурсне забезпечення, зокрема - кадрове, фінансове, інформаційне, матеріально-технічне.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380.

2. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України» від 20.07.2015 № 346. Офіційний вісник України. 2015. № 87. Стор. 132. Ст. 2911.

3. Философия: энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. – М.: Гардарики, 2006. – 1072 с.

4. МОН затвердило 11 стандартів вищої освіти: сайт МОН <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zatverdilo-11-standativ-vishoyi-osviti>

5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.

6. Сороко В. М. Функціонування і розвиток системи управління якістю: навч.-метод. матеріали / В. М. Сороко. – К.: НАДУ, 2013. – 80 с.

7. Якименко Ю. І. Якість освіти – крок до європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kpi.ua/530-3>

8. ДСТУ ISO 9000-2001 «Системи управління якістю. Основні положення та словник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf

9. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013.

Офіційний вісник Президента України. 2013. № 17. Ст. 550.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy. 2017. № 38-39. St. 380.

2. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy «Pro zatverdzhennja Polozhennja pro osoblyvosti organizacii osvithnogo procesu u vyshhyh vijs'kovyh navchal'nyh zakladah Ministerstva obrony Ukrainy ta vijs'kovyh navchal'nyh pidrozdilakh vyshhyh navchal'nyh zakladiv Ukrainy» vid 20.07.2015 № 346. Oficijnyj visnyk Ukrainy. 2015. № 87. Stor. 132. St. 2911.

3. Filosofija: jenciklopedicheski slovar' / pod red. A.A. Ivina. – M.: Gardariki, 2006. – 1072 s.

4. MON zatverdilo 11 standartiv vyshhoi osvity: sajт MON <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zatverdilo-11-standativ-vishoyi-osviti>

5. Velykij encyklopedychnyj jurydychnyj slovnyk / za red. akad. NAN Ukrainy Ju.S. Shemshuchenka. – 2-ge vyd., pererobl. i dopovn. – K.: Vyd-vo «Jurydychna dumka», 2012. – 1020 s.

6. Soroko V. M. Funkcionuvannja i rozvytok systemy upravlinnja jakistju: navch.-metod. materialy / V. M. Soroko. – K.: NADU, 2013. – 80 s.

7. Jakymenko Ju. I. Jakist' osvity – krok do jevropejs'koi' integracii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://kpi.ua/530-3>

8. DSTU ISO 9000-2001 «Systemy upravlinnja jakistju. Osnovni polozhennja ta slovnyk» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf

9. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Nacional'nu strategiju rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku» vid 25.06.2013 № 344/2013. Oficijnyj visnyk Prezydenta Ukrainy. 2013. № 17. St. 550.

**QUALITY OF EDUCATIONAL ACTIVITY: CURRENT PROBLEMS
OF DEFINITION AND SUPPLY**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: post@nau.edu.ua

Purpose: to highlight the modern problems of determining and ensuring the quality of educational activities and suggest ways to solve them. **Methods of research:** general scientific and special methods - epistemological, comparative-historical, sociological and hermeneutical. **Results:** the role of quality management principles for the development and implementation of a quality management system for education was determined; defined criteria for forming a list of principles is advisable to implement taking into account the general provisions on the introduction of a quality management system and the specifics of the subject of quality management - educational activities. A list of these principles is defined. **Discussion:** the problem of quality management education from the standpoint of predominantly the sciences of public administration, pedagogy.

The article highlights current problems in determining and ensuring the quality of educational activities and proposed ways to solve them. The necessity of development and implementation of the quality management system of educational activity with the account of the peculiarities of the management level of the functioning of the system - national, regional, local, and local - is substantiated. The necessity of taking into account the formation of the quality management system of the peculiarities of types of education, forms of education, educational and qualification level of higher education is pointed out. The list of principles of quality management of educational activity, which should be general for all levels of the quality management system, is proposed.

It is substantiated that the principles of quality management are of paramount importance for the development and implementation of a quality management education system. It is proved that formation of the list of principles is advisable to take into account the general provisions on the introduction of a quality management system and the specifics of the subject of quality management - educational activities. Therefore, it is attributed to the following principles: continuous monitoring of the implementation of the education development strategy in Ukraine; dissemination of discovered stories in the implementation of the strategy at all levels of education management; formation of a quality management system for educational activities at all levels of education management and others.

Keywords: education quality management; quality management; quality management system; the principles of law; educational services; educational activity; subjects of educational activities; national standards for educational activities; national standards for the provision of educational services; administrative services in the field of educational activities.